

Univerzitet u Beogradu
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

**SMETNJE I POREMEĆAJI:
FENOMENOLOGIJA,
PREVENCIJA I TRETMAN**
deo I

Priredile
Jasmina Kovačević, Vesna Vučinić

BEOGRAD 2010

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

*Smetnje i poremećaji:
fenomenologija, prevencija i
tretman
deo I*

*Disabilities and Disorders:
Phenomenology, Prevention and Treatment
Part I*

Priredile / Edited by
Jasmina Kovačević, Vesna Vučinić

Beograd / Belgrade
2010

**EDICIJA:
RADOVI I MONOGRAFIJE**

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu,
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

***Smetnje i poremećaji:
fenomenologija, prevencija i tretman deo I***

Za izdavača: Prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Urednici: Prof. dr Jasmina Kovačević, doc. dr Vesna Vučinić

Uređivački odbor:

- Prof. dr Mile Vuković,
- Prof. dr Snežana Nikolić,
- Prof. dr Sanja Ostojić,
- Prof. dr Nenad Glumbić,
- Prof. dr Aleksandar Jugović,
- Prof. dr Branka Eškirović,
- Doc. dr Nada Dragojević,

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu
edukaciju i rehabilitaciju

- Prof. dr Pejo Đurašinović, Fakultet političkih nauka,
Univerzitet u Banja Luci
- Doc. dr Mira Cvetkova-Arsova, Sofia University "St. Kliment
Ohridski", Faculty of Primary and Pre-School Education,
Bulgaria
- Dr Zora Jačova, University "St. Cyril and Methodius",
Faculty of Philosophy, Institute of Special Education and
Rehabilitation, Republic of Macedonia
- Viviana Langher, University "La Sapienza", Rome, Italy
- Martina Ozbič, University of Ljubljana, Pedagogical Faculty,
Slovenia
- Dr Isabel Maria Martin Monzón, University of Sevilla, Spain
- Dr Isabel Trujillo Pozo, University of Huelva, Spain
- Dr Philip Garner, The University of Northampton
- Dr Maria Elisabetta Ricci, Univerzitet "La Sapienza", Rim,
Italija
- Dr Vlasta Zupanc Isoski, Univerziteti klinički centar, Ljubljana

Recenzenti:

Štampa:

„Akademija“, Beograd

Tiraž: 350

*Nastavno-naučno veće Univerziteta u Beogradu, Fakulteta za specijalnu edukaciju i
rehabilitaciju donelo je Odluku 3/9 od 8.3.2008. godine o pokretanju
edicije: Radovi i monografije.*

*Nastavno-naučno veće Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
Univerziteta u Beogradu, na redovnoj sednici održanoj 29.6.2010. godine,
Odlukom br. 3/59 od 2.7.2010. godine, odobrilo je štampu Tematskog zbornika
"Smetnje i poremećaji: fenomenologija, prevencija i tretman", deo I.*

ISBN 978-86-80113-98-2

**EDITION:
PAPERS AND MONOGRAPHS**

Publisher:
University of Belgrade,
Faculty of Special Education and Rehabilitation
*Disabilities and Disorders:
Phenomenology, Prevention and Treatment Part I*

- For the Publisher:** Prof. Jasmina Kovačević, PhD, Dean
- Editors:** Prof. Jasmina Kovačević, PhD
Asst Prof. Vesna Vučinić, PhD
- Editorial Board:**
- Prof. Mile Vuković, PhD
 - Prof. Snežana Nikolić, PhD
 - Prof. Sanja Ostojić, PhD
 - Prof. Nenad Glumbić, PhD
 - Prof. Aleksandar Jugović, PhD
 - Prof. Branka Eškirović, PhD
 - Asst Prof. Nada Dragojević, PhD
- University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation
- Prof. Pejo Đurašinović, PhD, Faculty of Political Sciences, University of Banja Luka
 - Asst Prof. Mira Cvetkova-Arsova, PhD, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Faculty of Primary and Pre-School Education, Bulgaria
 - Zora Jačova, PhD, University "St. Cyril and Methodius", Faculty of Philosophy, Institute of Special Education and Rehabilitation, Republic of Macedonia
 - Viviana Langher, University "La Sapienza", Rome, Italy
 - Martina Ozbič, University of Ljubljana, Pedagogical Faculty, Slovenia
 - Isabel Maria Martin Monzon, PhD, University of Sevilla, Spain
 - Isabel Trujillo Pozo, PhD, University of Huelva, Spain
- Reviewers:**
- Philip Garner, PhD, The University of Northampton
 - Maria Elisabetta Ricci, PhD, University "La Sapienza", Rome, Italy
 - Vlasta Zupanc Isoski, PhD, University Medical Centre, Ljubljana

Printed by:
"Akademija", Belgrade
Number of copies: 350

Scientific Council of the University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation, decided to release the edition Papers and Monographs (Decision no 3/9 from 8th March 2008).

Scientific Council of the Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Belgrade, approved the printing of Thematic Collection of Papers: Disabilities and Disorders: Phenomenology, Prevention and Treatment Part I at its regular session on 29th June 2010 (Decision no 3/59 from 2nd July 2010).

ISBN 978-86-80113-98-2

RAZUMEVANJE BAJKE NA OSNOVU UPOTREBE ZNAKOVNOG JEZIKA I VERBALNE I PISANE PRODUKCIJE

Tamara Kovačević, Ljubica Isaković

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Gubitak sluha na dečjem uzrastu remeti uredan razvoj čitavog niza funkcija, pre svega govor i mišljenje. Nerazvijene lingvističke sposobnosti gluvu i naglumu decu onemogućavaju da uvide apstraktne odnose koje omogućava isključivo verbalni izraz. Usvajanjem znakovnog jezika otklanjaju se problemi ograničenog primanja poruka i ograničene komunikacije. Gluva deca imaju više samopouzdanja, komunikativnija su i pokazuju bolje razumevanje različitih situacija koje ih okružuju. Rano usvajanje znakovnog jezika neophodno je za uredan kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj, kao i opšti obrazovni uspeh gluvog deteta.

Cilj našeg istraživanja bio je ispitati stepen razumevanja obrađene bajke "Uspavana lepotica", u okviru upotrebe znakovnog jezika i pisane i verbalne produkcije, kod gluvih i nagluvih učenika VII i VIII razreda. Nakon pročitane bajke, objašnjenja nepoznatih reči i njene obrade putem znakovnog jezika učenicima je dat zadatak da prepričaju bajku uz pomoć slika.

Bolje razumevanje fabule i postupaka likova uočava se u okviru prepričavanja bajke putem znakovnog jezika. Takođe, učenici su upotreбили veći broj rečenica u okviru znakovnog jezika, nego u okviru pisane i verbalne produkcije. Dečje rečenice, iskazane putem znakovnog jezika, su povezanije.

Pisani izraz gluvih i nagluvih učenika je vrlo težak za analizu, agramatičan i jezički siromašan.

Teškoće nastaju i prilikom razgraničavanja realnog od fantastičnog.

Ključne reči: bajka, pisani, verbalni i znakovni jezički izraz, gluvi i nagluvi učenici

Deca urednog sluha prate govor odraslih, usvajajući konkretna značenja reči, koja su već utvrđena i njima gotova data. Dete samo ne odabira značenje za reč već usvaja gotov govor sredine koja ga okružuje i značenje reči dobija u procesu govorne komunikacije (Isaković, Kovačević, 2009a).

Kod gluve dece zaostaje čitav jezički i intelektualni razvoj (razvoj govora i mišljenja). Nerazvijene lingvističke sposobnosti onemogućavaju im da uvide apstraktne odnose koje omogućava isključivo verbalni izraz. Usled toga dolazi do usporenog jezičkog razvoja, oskudnog leksikona i teškoća u upotrebi i razumevanju pojmova.

Zastoj na elementarnom razvojnom izrazu - pojmu, odražava se na bogaćenje rečnika, pretvaranje pasivnog depozita reči u aktivni verbalni rečnik, na razvoj logike misli i izražajni govor u celini, a samim tim i na razumevanje i usvajanje znanja (Isaković, Djoković, Kovačević, Dimić, Ostojić, 2010).

Upravo zbog toga rad na razvoju leksikona i formiranju pojmova predstavlja važan segment u radu sa gluvom i naglustom decom. Pravilnim formiranjem pojmova omogućavamo detetu da predstave koje kod njega postoje budu denominirane, tj. da se nađe verbalni izraz i tako izraze misli i potrebe. Treba davati nove pojmove, a već usvojene stalno proširivati, kako bi postali njihova trajna svojina.

Dete je usvojilo pojam kada je shvatilo da je reč samo znak za predmet, pojavu i događaj i da saopštavajući tu reč prenosi na drugoga svoje misli, osećanja (Dimić, 2003).

Gluve osobe otežano formiraju apstraktne pojmove, jer se njihov proces mišljenja odvija samo u granicama onoga što se može videti. Nove pojmove treba "odlepiti od konkretnog predmeta" i omogućiti njihovu samostalnu upotrebu u svakoj situaciji i učiniti ih sredstvom razvoja mišljenja.

Pisani i govorni jezički izraz

Pisana reč se susreće u svim društvenim situacijama. Savlađivanjem pismenosti čovek sebi otvara put ka sticanju znanja i proširenju duhovnog horizonta, ka jednoj širokoj mogućnosti komunikacije sa drugim ljudima.

Pisani govor je za gluvu i naglugu decu veoma značajan aspekt komunikacije. On ima izuzetnu važnost pošto je komunikacija putem usmenog govora otežana. Putem pisanog govora mogu da se primaju informacije i da se izražavaju misli i osećanja.

Učenje gluve i nagluve dece pravilnom pisanju je osnov za njihovo uključivanje u proces komunikacije sa ljudima i uslov za sticanje znanja i razvoj ličnosti. Pisani govor je sredstvo opšteg i govornog razvoja ove dece i dopunjuje ograničenost njihovog usmenog govora (Kovačević, Isaković, 2009).

Kod dece koja čuju u centru interesovanja je govorni jezik. Kod mnoge slušno oštećene dece govorni jezik je izuzetno ograničen i često nerazumljiv i vrlo često ga nije moguće ispitivati i analizirati. Zbog toga se u mnogim slučajevima javlja pisanje kao jedino sredstvo opštenja sa populacijom koja čuje.

Usmeni i pisani govor, kao dva osnovna vida govora, su međusobno uslovljeni i neraskidivo povezani. Usmeni i pisani govor teku po potpuno različitim pravilima i grade se gramatički potpuno različito.

Pisani govor, po svom građenju, uvek je govor u odsustvu sabesednika. Sredstva kodiranja misli u govornom iskazu, koja se u usmenom govoru koriste nesvesno, u pisanom govoru postaju predmet svesne radnje. U pisanom govoru nema nejezičkih sredstava (poznavanja situacije, gestova, mimike), zbog čega on mora da bude gramatički celovit i samo ova gramatička celovitost omogućuje da se pisano saopštenje učini potpuno razumljivim.

Pisana reč je za gluvu dete apstraktna. Ona mu služi da razvija govor, što je suprotno u odnosu na njegovog vršnjaka koji čuje i koji ima već razvijen govor i zna mnoštvo reči. Pisana reč se bolje vidi, može da se raščlani, na njoj se može duže zadržati pažnja, može se ponavljati, vraćati na nju da bi se razumeo njen smisao, dok je izgovor usmene reči kratkotrajan.

„Nastavnik radeći na razvoju usmenog govora kod učenika proširuje rečnik i frazeologiju, podučava ih logičko-posledičkom načinu izražavanja misli, što je neophodno za razvitak pisanog govora. Obučavanje pravilnom pisanju, sastavljanju rečenica i povezanih priča stvara sposobnost za poboljšanje usmenog govora. Usmeni i pisani govor su dve strane jednog istog procesa koje omogućavaju razvitak svesnog logičkog mišljenja” (Dimić, 2002).

Znakovni jezik

Najsloženije i najpreciznije sredstvo sporazumevanja je govorni jezik, koji pored izgovora – artikulacije ima i pisanu formu – pismo.

Govor putem znakova je glavno sredstvo sporazumevanja među gluvim osobama. One, u svom izrazu, pored govornog i pisanog prevashodno koriste znakovni jezik. Znakovni jezik je prirodni jezik gluvih, koji se kod njih spontano razvija. Znakovni jezik ima značajnu stimulativnu ulogu u razvoju kognitivnog funkcionisanja (Kovačević, Isaković, Dimić, 2010).

Danas znamo da znakovni jezici imaju strukturu koja se po svojoj složenosti može porediti sa strukturom govornog i pisanog jezika. U različitim delovima sveta koriste se različiti znakovni jezici i oni međusobno nisu razumljivi. Koriste se različiti znakovi i različita pravila za njihovo građenje (različiti redosled znakova) kao i različita struktura rečenice (Kristal, 1996).

Da li gluvu decu treba učiti znakovnom jeziku, veoma je staro pitanje i često je bilo predmet mnogih rasprava. Glavni argument protiv znakovnog jezika je taj da on izdvaja gluve ljude od svih osim od njihove sopstvene male zajednice. Oni time postaju obeleženi, drugačiji i različiti i onemogućena im je komunikacija sa svetom koji čuje.

Nasuprot tome, insistiranje na oralnom govoru, koji je često ograničen i teško razumljiv za gluve osobe, još više povećava izolovanost. Danas se zna da gluvo dete, ili dete koje čuje a ima gluve roditelje, uči znakovni jezik kao “maternji” i proizvodi nivo manualne svesnosti i rafiniranosti koji se razlikuje od svesnosti gluve dece roditelja koji čuju ili ljudi koji čuju a koji su naučili znakovni jezik.

Mnoga istraživanja pokazuju da je rana dvojezičnost dece oštećenog sluha (poznavanje znakovnog jezika i govornog/pisanog jezika) od neporocenjive važnosti za njihov razvoj. Usvajanjem znakovnog jezika otklanjaju se problemi ograničenog primanja poruka i ograničene komunikacije. Gluva deca imaju više samopouzdanja, komunikativnija su, nezavisnija od drugih, sa adekvatnijim reakcijama u različitim životnim situacijama i pokazuju manje frustracija vezanih za odnos sa populacijom ljudi koja čuje.

Takođe, novija istraživanja (Most, 2003) pokazuju da deca koja komuniciraju putem znakovnog jezika pokazuju više varijacija i fleksibilnosti u svom ponašanju, nego što čine u komunikaciji putem govora. Neophodno je podjednako razvijati jezičku komunikaciju putem znakovnog i govornog jezika i ne zaboraviti da deca imaju potrebu da komuniciraju na oba jezika.

Poznavanje dečjeg rečnika (znakovnog, govornog i pisanog) je od izuzetnog značaja za potrebe nastave. Škola mora poznavati sve njegove glavne osobenosti i karakteristike na svakom pojedinom uzrastu (Dimić, Kovačević, 2004).

Specifičnosti usvajanja bajke

Ciljevi nastave književnosti, na području estetskog vaspitanja, su u razvijanju ljubavi prema književnoj umetnosti i stvaranju čitalačkih navika, u sticanju umetničkog ukusa, bogaćenju reproduktivne i stvaralačke mašte i jačanju čulnog, jezičkog i literarnog senzibiliteta. Za ostvarivanje ovih ciljeva značajna su dela sa društvenom i moralnom tematikom (od posebnog su značaja bajke, basne, legende, zagonetke, pitalice, brzalice i tekstovi koji začuđuju originalnim gledištima i nonsensnom perspektivom).

Bajka ima jasno izgrađenu strukturu: likove, fabulu, kompoziciju, realističke slike, fantastične motive i čudesne događaje, kao i karakterističan jezik. Ona sa sobom uvek nosi izvesno idejno i moralno značenje.

Bajkama treba pristupati kao kakvoj starinskoj škrinji, znatiželjno, s ljubavlju – istraživati, otkrivati čarobne svetove, predavati se čaroliji pripovedanja. Jezički osavremenjene bajke omogućavaju bolju komunikaciju sa ovovremenim čitaocem i potpuniji čitalački doživljaj (Rosić, 2002).

Bajke nam nedvosmisleno kazuju da rešenje uvek postoji, ma koliko težak i ponekad bolan put do njega bio. Na taj način, upućuju nas da je u postizanju naših životnih ciljeva neophodno biti hrabar, umeren, pošten i pun razumevanja. Bajke nam jasno nagoveštavaju koji treba da bude smer i koje moraju biti pretpostavke našeg delanja.

Priroda tumačenja bajki proističe iz njene unutrašnje strukture, iz njenih žanrovskih specifičnosti. U toku tumačenja moramo sačuvati umetničku autonomnost bajke, obratiti pažnju na njene tipične karakteristike, ali istovremeno uočavati zakonitosti na kojima je zasnovana.

Učenike mlađeg uzrasta, pre svega, zanima fabula bajke. Oni sa velikim interesovanjem prate fabularnost teksta, neobične i čudesne pojave i likove, pa onda njeno idejno i moralno značenje. U toku obrade bajke moraju se poštovati principi: od lakšeg ka težem, od jednostavnog ka složenom (Lekić, 1993).

Iako su zanimljive, bajke svojom dužinom i dinamičnom fabulom, brzinom smenjivanja realnih i fantastičnih slika doprinose opadanju pažnje učenika. Taj psihološki momenat može biti važan za čas obrade bajke. Zato bi trebalo izbegavati monotone razgovore, efikasno je postavljati zanimljiva i dinamična pitanja, ponekad pročitati odlomak radi ilustracije određenog mišljenja, zahtevati od učenika da se stave u ulogu određenog lika, da razlože kako bi oni razrešili određenu situaciju. Stvaralačko učešće učenika umnogome doprinosi kvalitetu obrade bajke (Lekić, 1993).

Karakteristično je da je u bajkama zlo prisutno kao i vrlina i da likovi nisu ambivalentni kao u životu, već prikazuju polaritet karaktera (ili su dobri ili zli). Na taj način dete razrešava složenost dvosmislenosti uočavajući razliku u suprotnosti. Ono razume razliku među ljudima i mora se opredeliti ko želi da bude.

Postoji više modela obrade bajke i svaki ima svoju metodičku strukturu časa u školama za gluve učenike. Specifičnosti obrade odnose se na to da čas može biti prezentovan oralno ili uz pomoć znakovnog jezika, u zavisnosti od strukture učenika i njihovog načina komunikacije. Uvek se posebna pažnja poklanja nepoznatim rečima i delovima bajke koji su nerazumljivi i teži za analizu. Crtanjem na tabli, ili pak pokazivanjem unapred pripremljenih crteža, mogu se uspešno objašnjavati značenja nepoznatih reči i izraza.

Slike, crteži, dijagrami i grafikoni u mnogome olakšavaju i intenziviraju rad na časovima književnosti, kao i na časovima gramatike. Uporedo sa vizuelnim stvaraju se i akustičke slike koje umnogome olakšavaju usvajanje gradiva. Deca oštećenog sluha su, usled nemogućnosti percipiranja zvuka, usmerena gotovo isključivo na vizuelne informacije koje primaju iz svog okruženja. Putem njih oni razvijaju govor, jezik, bogate rečnik i razumeju različite situacije i odnose iz svog okruženja. Možemo reći da predmet izučavanja nije sama slika, već nam ona služi kao sredstvo putem kojeg utičemo na razvoj govora i usvajanje različitih jezičkih primera (Isaković, 2007).

Učenici ne poznaju mnogo materijalne pojmove iz narodne književnosti i dela naših realista. Verbalno predstavljanje ovih i ovakvih pojmova suviše je apstraktno i nepouzđano, tako da su dobrodošle i dopune u vidu slika ili nastavnikovih improvizovanih crteža na tabli.

*Metodička struktura časa u školama za gluve i nagluve učenike
(po N. Dimić)*

1. Uvodni (pripremni) razgovor
2. Najava nastavne jedinice
3. Razgovor o bajci (opšte karakteristike)
4. Priprema za čitanje teksta (uz ilustraciju, slike)
5. Čitanje teksta
6. Objašnjavanje nepoznatih reči
7. Razgovor o doživljaju
8. Prepričavanje
9. Analiza teksta po logičkim celinama i tumačenje likova
10. Izražajno čitanje (može dramatisacija)
11. Poruka teksta
12. Domaći zadatak

Prilikom obrade bajke u školama za gluvu i nagluvu decu, dolazi do problema u razumevanju, kako fabule, tako i postupaka njenih likova. Teškoće nastaju i prilikom razgraničavanja realnog od fantastičnog (Isaković, Dimić, 2009).

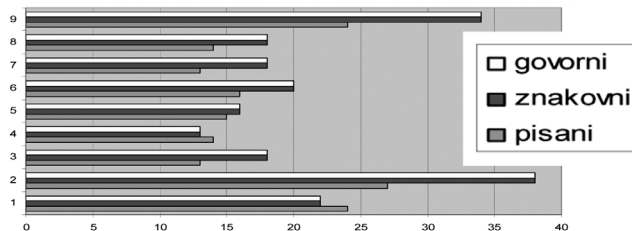
MATERIJAL I METOD

Cilj našeg istraživanja bio je ispitati stepen razumevanja obrađene bajke "Uspavana lepota" u okviru znakovnog jezika i verbalne i pisane produkcije. Nakon pročitane bajke, objašnjenja nepoznatih reči i njene obrade putem znakovnog jezika učenicima je dat zadatak da prepričaju bajku uz pomoć 9 slika.

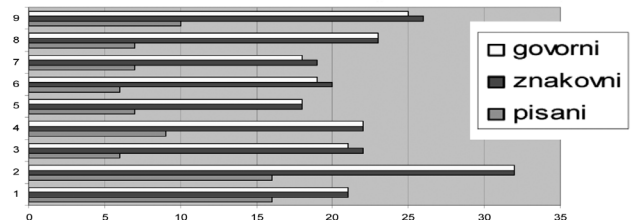
Ispitivanjem su obuhvaćeni učenici VII (7 učenika) i VIII razreda (10 učenika), koji pohađaju Školu za oštećene sluhom-nagluve "Stefan Dečanski" u Beogradu. Izvršena je kvantitativna i kvalitativna obrada dobijene jezičke građe.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Grafikon 1 - Broj upotrebljenih rečenica u okviru znakovnog jezika i verbalne i pisane produkcije pri opisu 9 slika – VIII razred

Grafikon 2 - Broj upotrebljenih rečenica u okviru znakovnog jezika i verbalne i pisane produkcije pri opisu 9 slika – VII razred

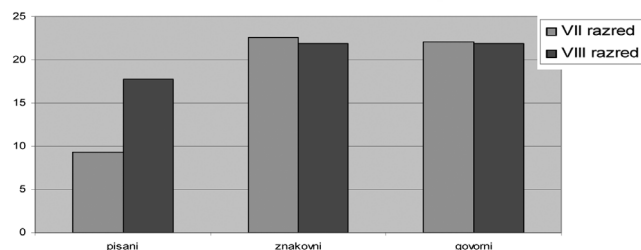

Grafikon 1 i 2 pokazuju da su gluvi i nagluvi učenici VII i VIII razreda najveći broj rečenica upotrebili pri opisu druge i devete slike. Na drugoj slici je prikazana celovita (kompleksna) radnja sa velikim brojem likova u pokretu, koji poseduju veoma izraženu mimiku i fizionomije lica. Deveta (poslednja) slika donosi ljubav i srećan završetak, što je u deci probudilo pozitivne emocije i navelo ih da je jasnije i kompleksnije opišu.

Najmanji broj rečenica upotrebljen je pri opisu treće, četvrte, sedme i osme slike.

Nešto veći broj rečenica, pri opisu 9 slika, upotrebljen je u okviru znakovnog i govornog jezika.

Grafikon 3 - Prosečan broj upotrebljenih rečenica kod učenika VII i VIII razreda u okviru znakovnog jezika i verbalne i pisane produkcije

Učenici VII i VIII razreda su podjednak (i veći) broj rečenica upotrebili u okviru verbalnog i znakovnog jezika, dok je manji broj rečenica upotrebljen u okviru pisane produkcije (gde su međusobne razlike i najuočljivije).

Tabela 1 - Ukupan broj upotrebljenih reči i broj različitih reči u okviru znakovnog jezika i verbalne i pisane produkcije pri opisu 9 slika – VIII razred

slika	1	2	3	4	5	6	7	8	9
pis.	227(186)	362(270)	96(92)	124(110)	174(146)	133(113)	113(102)	129(115)	214(171)
znak	149(132)	265(220)	112(104)	80(74)	104(98)	116(97)	64(62)	103(93)	185(147)
gov.	147(130)	264(219)	111(103)	77(71)	101(95)	113(94)	61(59)	101(91)	184(146)

	prosečan broj upotrebljenih reči
pisani	174,67 (145)
znakovni	130,89 (114)
govorni	128,56 (112)

Tabela 2 - Ukupan broj upotrebljenih reči i broj različitih reči u okviru znakovnog jezika i verbalne i pisane produkcije pri opisu 9 slika – VII razred

slika	1	2	3	4	5	6	7	8	9
pis.	96(87)	99(86)	62(60)	51(46)	54(52)	37(36)	34(30)	61(58)	73(66)
znak.	105(84)	125(101)	97(77)	79(67)	68(58)	71(62)	67(52)	77(64)	93(71)
gov.	99(80)	118 (95)	87(67)	69(57)	59(49)	60(51)	56(41)	71(58)	89(67)

	prosečan broj upotrebljenih reči
pisani	63 (57,89)
znakovni	86,89 (70,69)
govorni	78,69 (62,78)

Glupi i nagluvi učenici VIII razreda su pri opisu 9 slika upotrebili veći broj reči od učenika VII razreda (u okviru sva tri analogna oblika izražavanja). Najveći broj reči (kao i različitih reči) upotrebljen je pri opisu druge i devete slike. Najmanji broj reči upotrebljen je pri opisu treće slike. Učenici VIII razreda su veći broj reči upotrebili u okviru pisane produkcije, nego u okviru znakovnog i govornog jezika. Učenici VII razreda su najmanje reči upotrebili u okviru pisanog oblika izražavanja, a najveći broj reči u okviru znakovnog jezika.

KARAKTERISTIČNE REČENICE KOJE SU GLUPI I NAGLUVI UČENICI UPOTREBILI PRI OPISU 9 SLIKA

Pisani govor

Slika 1

1. Pre ima godina živi kralj i kraljica.
2. Jedan dan kralj rodio sa bebu.
3. Kralj i kraljica rodila bebu.
4. Kraljica se vesela što ima nova ćerka.
5. Kralj je rekao princeza da pravi gozbu. Dobila sam svoju bebu.
6. Kraljica je lepa žena ima plavu kosu.
7. Davno, davno u jednoj zemlji, kralj i kraljica su rodili lepu princezu devojčicu.

Slika 2

1. Veštice je jurio, čovek je koplje gurne.
2. Kraljice je ljuti zato princeza je čuvamo bebu.
3. A jedan ženu je drži bebu.
4. Pozvao tri vile, zaboravila vešticu.
5. Vešticu zaboravi, javi. Došla veštica, bili mnogo ljuti.
6. Veštica je loše i naljutila zato nisi pozivnica.
7. Devojčica bude 17 godina umre i tri vile neće bude umreš, hoće momci poljubac onda da živi.

Slika 3

1. Došao je kralj na otvori papir diploma.
2. Svi dođeš ljudi šta je bilo.
3. Kralj zabranimo sve vretena, baci u vetri.
4. Kralj je rekao vretena sve polomi i basi vatru.
5. Kralj je javio ljudi, uzimaju da baci vreteno na vetra.
6. Kralj je ispitao radnike da zapali sva vretena.
7. Kralj je rekao da baci vrteno pali vatra!

Slika 4

1. Princeza je ruke u ptice se igramo.
2. Na dečak je gleda i vidi princeza.
3. Devojčica rastla bila srećna.
4. Devojčica se raste i bila srećan.
5. Devojčica se raste i baš srećan.
6. Princeza je porasla, lepota i dobrotu.
7. Princeza je rasla i srećni sa puno ljubavlju.

Slika 5

1. Došao je princeza je ulazio u kuća i krije veštice je napravi vuna.
2. Devojčica 17 godina videla vreteno.
3. Devojčica 17 godina videla vreteno ubodeo i spava.
4. Devojka ima 17 godina i videla veštica vetrovi.
5. Devojka ide u dvorac i videla loše veštica da bere vune.
6. Ušla je na kuli, da vidi šta ima.
7. Princeza je ušla u sobu i videla je vešticu i vretena.

Slika 6

1. Devojka nikada dotada nije videla vreteno sa uplašio veštice.
2. Devojčica upola i spava.
3. Devojčica je došao i ubode.
4. Devojčica je došla i ubode vreteno i zaspila.
5. Pitala je da dopušta da razgleda.
6. Devojčica je ušla u kuću i videla zlu vešticu kako vreteni.
7. A devojka je pipkala iglu i ubola se, i zaspala.

Slika 7

1. Svi ljudi spavaš je došlo žena, je zvono na ljudi svi ustaneš.
2. Svi ljudi spava.
3. Spava 100 godina.
4. Svi ljuti.
5. Svi kralj i kraljica su spavam.

6. Mala spava i vila čuvaj sa devojčica princeza.
7. Svi ljudi su tužni i spavali.

Slika 8

1. Kralj je otvori gurnuo na vrata je jedan čovek spava.
2. Došao prinz otvor dvorac video lepa prinzeca.
3. Došao momak video svi su spavali 100 godina.
4. Na kraju prnci je došao u dvorac, vidi lepa princeza koje da spava.
5. Momci sa konjom je trčao kod devojčica princeza.
6. Posle 100 godina jedan princ je došao u dvorac pun travom.
7. Prošlo je 100 god, mladić je video zamku.

Slika 9

1. Kralj je probudio se devojku princeza i zaljubiš ljubavi i oženi kraljice lepom princeza.
2. Na kraju prince je došao u dverci, vidi lepa princeza koja da spava probudi.
3. Momče da poljubi devojku i probudi.
4. Poljubio i probudi prinzeca i oni su svi probudi.
5. Princ poljubi devojčicu se probudila.
6. Princ i devojka su ljubav.
7. Mlad kraljević je poljubi svojom princezom i svi su probudi se, i počinju gozbu.

Znakovni jezik i usmeni govor

Slika 1

1. Davno, davno u jednoj dalekoj zemlji, kralj i kraljica rode jednu lepu devojčicu.
2. Muž mazi ruka beba. Mnogo mazi beba.
3. Čovek kralj i devojka kralj rodi beba.
4. Svi ljudi gleda hoće vidi bebu.
5. Pozvali mnogo goste ljudi.
6. Kralj i kraljica veseli, zato što ima novu ćerku.
7. Kralj i kraljica želi bebu.

Slika 2

1. Dolazi veštica i čovek vojnik gurne veštica. Veštica pobegne žuri.
2. Ljudi gura veštica, vatra.
3. Kralj čuva devojka, princeza.
4. Devojčica plače, veštica.
5. Kaže ljudi slomila vreteno baca vatra.
6. Rekla devojčica ima 17 godina ima ubode vreteno.
7. Tri vila ako ubode, kad momak poljubi da se probudi.

Slika 3

1. Kralj pokaže papir, priča. Ljudi vide, šta ima piše.
2. Kralj javi pokvari veštica vreteno.
3. Ljudi gleda čovek kralj.
4. Svi ljudi bace vatra vreteno.
5. Svi ljudi kaže beži veštica. Svi ljudi bije veštica.
6. Kralj je rekao da skupi sva vretena i u vatru baci, na ljudi.

7. Kralj plaši se devojčica ubode.

Slika 4

1. Devojčica princeza, uzme ruka ptica. Devojčica stoji ruka ptica.
2. Baba plete lepo goblen, okrugao.
3. Dve baba čuva devojčica.
4. Ljudi čuva devojka.
5. Devojčica raste srećna. Dve vile čuva devojčica.
6. Princeza rasla, ljubav srećna.
7. Devojčica vesela, igra ptice.

Slika 5

1. Devojčica, princeza dođe, vidi i veštica. Veštica pravi vuna.
2. Veštica glumi voli devojka.
3. Devojčica ulazi veštica.
4. Devojka vidi polomi vrata. Veštica lopov vreteno.
5. Kad devojka ima 17 godina, ona vidi vreteno uđe i ubode.
6. Vidi veštica radi vreteno.
7. Princeza na 17 rođenje je video vreteno.

Slika 6

1. Devojka nikad dosadna.
2. Devojka videla veštica, vuna.
3. Devojka uplaši, vidi vreteno. Veštica gleda, smeje.
4. Devojka padne u nesvest, pao.
5. Devojka ne umre, sto godina spava.
6. Rođendan ubode u vreteno.
7. Princeza je ubola vreteno i spava.

Slika 7

Ljudi svi spava. I žena dođe vidi svi.

1. Čarobni štapić ima duh.
2. Dođe devojka pita: "Zašto spava?"
3. Devojčica spava i isto svi ljudi.
4. Kralj spava i ljudi svi spava sto godina.
5. Kralj, kraljica, vojnici spava dugo.
6. Devojčica čarobni štapić.

Slika 8

1. Čovek polomi vrata. Ruka puklo.
2. Čovek popne na drvo, udari vrata.
3. Sto godina, uđe devojčica.
4. Čovek video devojka spavam.
5. Princ, momak, mač ulazi u dvorac.
6. Video lepa princeza, devojčica spava.
7. Momak da vidi raste drveće, dvorac nije uredno.

Slika 9

1. Devojka probudi, svi ljudi u zamak.
2. Momak vidi, poljubi devojka. Devojka probudi.
3. Svadba, prsten, momak i devojka.
4. Momak i devojčica se udali, svadba.
5. Princ kaže kako si kako, dobro.

6. Princ je poljubio princeza probudio. Svi srećni.
7. Poljubio princeza usta, probudila i on zaljubio.

ZAKLJUČAK

Bolje razumevanje fabule i postupaka likova uočava se u okviru prepričavanja bajke putem znakovnog jezika. Tu je dobijen veći broj rečenica, nego u okviru verbalne i pisane produkcije. Takođe, dečije rečenice, iskazane putem znakovnog jezika, su povezanije i njihov misaoni tok adekvatnije prati radnju i postupke likova.

Pisani i usmeni izraz gluvih i nagluvih učenika je vrlo težak za analizu, agramatičan i jezički siromašan. Učenici ne povezuju adekvatno reči u rečenici i rečenice međusobno.

Uočena je i nemogućnost učenika oštećenog sluha, da pravilno, u okviru pisanog jezičkog izraza, saopšte svoje misli, osećanja i razmišljanja. Agramatizmi i neslaganja u rodu, broju i padežu, kao i neadekvatna upotreba ličnih zamenica i lica umnogome karakteriše njihovu pisanu produkciju. Veći broj dobijenih reči u okviru pisanog oblika izražavanja, kod učenika VIII razreda dobijen je usled nabiranja pojmova (likova, predmeta, radnji) bez povezivanja sa celinom radnje koju slika prikazuje.

Karakteristične su rečenice u kojima su neke reči date putem govora, dok su one reči (pojmovi) koje u govoru ne postoje, dati samo putem znakovnog jezika (to su: vreteno, čarobni štapić, duh, mač, padne u nesvest).

Takođe, uočeno je da slike imaju značajnu ulogu prilikom prepričavanja i da je vizuelno opažanje gluve i nagluve dece detaljizovano, sa dobrim uočavanjem fizionomija, pokreta i položaja tela i boja.

LITERATURA

1. Dimić, D. N. (1996). Specifičnosti u pisanju slušno oštećene dece, Defektološki fakultet, Beograd
2. Dimić, D. N. (2002). Klase reči i leksički deficiti kod gluve i nagluve dece, Istraživanja u defektologiji, Defektološki fakultet, CIDD, Beograd
3. Dimić, D. N. (2003). Govorno – jezički deficiti kod gluve i nagluve dece, Društvo defektologa Srbije i Crne Gore, Beograd
4. Dimić, D.N., Kovačević T. (2004). Znakovni, govorni i pisani rečnik kod dece oštećenog sluha, Beogradska defektološka škola, Beograd, 2-3, 69-77
5. Dimić, N., Isaković Lj (2007). Specifičnost upotrebe reči suprotnog značenja kod dece oštećenog sluha i dece koja čuju, Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji, I naučni skup Univerziteta u Beogradu, Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 509 – 528
6. Hakuta, K (1986). *Mirrors of Language: The debate on bilingualism*, New York:Basic Books.
7. Hoffmeister, R. (2000). A piece of the puzzle: ASL and reading comprehension in deaf children. U C. Chamberlain, J. P. Morford, & R. I. Mayberry (ur.) *Language acquisition by eye*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.143-164.
8. Hoiting, N.& D.I. Slobin (2002). What a deaf child needs to see: Advantages of a natural sign language over a sign system. U R. Schulmeister & H. Reinitzer (ur.) *Progress in sign language research: In honor of Siegmund Prillwitz*. Hamburg: Signum. 267-277.
9. Isakovic, Lj., Dimic N. (2009). The specificity of understanding fairy tales in schools for deaf students, 11th European Congress of Psychology ECP09 Oslo, Norway 7 – 10 July Abstracts, 585 www.ecp2009.no
10. Isakovic, Lj., Dimic, N., Kovacevic, T. (2008). Function of sign language, oral and written lexicon in deaf children, NHS2008-june 19-21-Cernobbio (Como Lake) Italy, Poster Session on Medical Reports, 216.
11. Isaković, Lj., Kovacević, T. (2009a). Neke specifičnosti semantike kod gluvih i nagluvih učenika, Istraživanja u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, priredio prof. dr Dobrivoje Radovanović, Berograd, 313-331
12. Isaković, Lj. (2007). Neke specifičnosti upotrebe leksike kod dece oštećenog sluha i dece koja čuju, Beogradska defektološka škola, Društvo defektologa Srbije, Beograd, 2-3, 17-32
13. Isaković, Lj., Djoković, S., Kovačević, T., Dimić, N., Ostojić, S. (2010). The understanding of proverbs by deaf children, 2nd International Congress on Deafness: Communication and Learning Advances in the Oral Modality, Barcelona, 3-4 june 2010, Book of abstracts 56
14. Isaković, Lj., Kovačević, T. (2009b). Funkcija različitih upitnih reči u pisanom i znakovnom jeziku u školama za gluvu i nagluvu decu, Beogradska defektološka škola, 2, 1-12
15. Kašić, Z. (2000). Funkcija suprasegmenata u govornom izrazu, Beogradska defektološka škola, 2 - 3, 113 - 123.
16. Kovačević, T. (2005). Razvijanje i bogaćenje rečnika dece oštećenog sluha na osnovnoškolskom uzrastu, Beogradska defektološka škola, Beograd, 3, 1-16.
17. Kovačević, T., Isaković, Lj.(2009). Specifičnost pisanja pisama kod gluvih i nagluvih učenika, Beogradska defektološka škola, 3, 65-75

18. Kovačević, T., Isaković, Lj., Dimić, N. (2010). Jezičke specifičnosti govornog i znakovnog izraza kod gluve i nagluve dece predškolskog uzrasta, Zbornik rezimea, Dani defektologa Srbije, Zlatibor, 15-16
19. Kovačević, V. (2000). Oštećenje sluha i leksičko – semantički razvoj, Zadužbina Andrejević, Beograd
20. Kristal, D. (1996). Kembrička enciklopedija jezika, Nolit
21. Lazarević D. (1999). Od spontanih ka naučnim pojmovima, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
22. Lekić, Đ. (1993). Metodika razredne nastave, Nova prosveta, Beograd
23. Lurija, R. A. (1982). Osnovi neurolingvistike, Nolit, Beograd
24. Lurija, R. A. (2000). Jezik i svest, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2000.
25. Most, T. (2003). The use of repair strategies: bilingual deaf children using sign language and spoken language, American Annals of the deaf, Washington, Fall 2003. Vol. 148, Iss 4; pg. 308-315
26. Prinz, P. M. (2002). Cross-linguistic perspectives on sign language and literacy development. U R. Schulmeister & H. Reinitzer (ur.) Progress in sign language research: In honor of Sigmund Prillwizt. Hamburg: Signum. 221-233.
27. Quigley S., Paul P. (1984). Language and Deafness, College Hill Press, San Diego, California
28. Quigley, S., Kretschmer, R.E. (1982). The education of the deaf children, Baltimore, University park Press
29. Rosić, T. (2002). Najlepše srpske narodne bajke, Srpska književna zadruga, Beograd
30. Savić, Lj. (1986): Metodika učenja govora gluve dece, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
31. Stokoe, W. (1993). Sign Langue Structure: An Outline of the Visual Communication Systems of the American Deaf, Studies in Linguistics, Occasional Papers 8, University of Buffalo Department of Antropology and Linguistics, Buffalo, 1960, Reprint, Linstok Press, Burtonsville, Md. Press
32. Stuckless, R. & J. Birch (1966). The influence of early manual communication on the linguistic development of deaf children. American Annals of the Deaf. 106, 436-480.
33. Valli, C., Lucas, C. (2000). Linguistics of American Sign language, Gallaudet Universitz Press, Washington, D.C.
34. Vasić, S. (1977). Govor u razredu, Prosveta, Beograd
35. Vigotski, L. (1996). Dečja psihologija, Sabrana dela, tom četvrti, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
36. Vigotski, L. (1996). Naučno nasleđe, Sabrana dela, tom šesti, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
37. Vujasinović, Z., Isaković, Lj. (2007). Bilingvalni pristup u razvoju jezika kod dece oštećenog sluha predškolskog uzrasta, Nove tendencije u specilalnoj edukaciji i rehabilitaciji, I naučni skup Univerziteta u Beogradu, Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, 493 – 507

FAIRYTALES UNDERSTANDING BASED ON SIGN LANGUAGE AND VERBAL AND WRITTEN PRODUCTION

Tamara Kovačević, Ljubica Isaković

University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation

Summary

The loss of hearing at a young age disturbs regular development of an entire series of functions, the foremost being speech and thought. Underdeveloped linguistic capabilities disable deaf and hard of hearing children from comprehending abstract relationships which allows for verbal expression exclusively. With the adoption of sign language the problems pertaining to limited reception of messages and limited communications are mostly eliminated. Deaf children have higher self esteem, are more communicative and they show better understanding of various situations which surround them. Early adoption of sign language is necessary for regular cognitive, emotional and social development.

The aim of the study was to assess the level of understanding of the fairytale "Sleeping Beauty", within the scope of written and sign language, in deaf and hard of hearing students attending grade seven and eight. Following the reading of the fairytale, explanation of unknown words and its presentation by way of sign language, the students were given the task of retelling the fairy tale with the aid of pictures.

Better understanding of the plot and the actions of the characters is observed when the children retold the fairytale using sign language. Also a greater number of sentences within the scope of sign language, than written and verbal speech, were obtained. Sentences expressed by way of sign language are more connected. In contrast, written expression is ungrammatical and linguistically poor and very difficult to be analyzed.

Difficulties also occur in distinguishing between reality and fantasy.

Key words: fairytale, written, verbal and sign language, deaf and hard of hearing students